

supplicationem Gabinio denegavit, ep. 7. lib. II. ad Quintum Fratrem, de Provinciis Cons. cap. 6. & in Pisone, cap. 17. Deinde, cum provinciæ consulares futuris consulibus lege Sempronia essent decernendæ, ut in argumento orat. de Provinciis scripti, & de quatuor provinciis sententiæ dictæ essent, de Syria, Macedonia & duabus Galliis: M. Tullius rogatus sententiam, orationem, quæ de Provinciis Cons. extat, in senatu habuit, in qua suadet, ut Syria & Macedonia futuris consulibus decernantur, & Galliæ Cæsari non adimantur.

Ante orationem de Provinciis in libris Ciceronis legitur *Corneliana*, pro L. Cornelio Balbo, quam hoc anno a M. Tullio dictam esse ex eo suspicor, quod de supplicatione, stipendio, & decem legatis extrema fere oratione dicitur. Ea enim hoc anno Cæsari decreta esse, non solum oratio de Provinciis docet, verum etiam epist. 7. lib. I. ad Lentulum, quam tamen docti quidam ad secundum consulatum Pompeji & Crassi referant, tamen hoc anno scriptam esse arguit, quod L. Racilius inter magistratus nominatur, quem Marcellino & Philippo cons. tribunum plebis fuisse supra diximus.

Igitur Balbus, cum esset Gadibus in Hispania natus, ac bello Sertoriani Imperatoribus Romanis probatus, bello confecto a Cn. Pompejo civitate Romana donatus, & quia per L. Cornelium hoc beneficium consecutus fuit, L. Cornelius Balbus vocatus est. Ei inimici Cæsaris & Pompeji accusatorem compararunt, qui Balbo hoc tempore civitatis controversiam movit: negans eum jure

& recte civitate donatum, cum ex foederato populo, quo in numero Gaditanus erat, necno posset, nisi is populus factus esset fundus, id est, auctor obstringendi se jure civium Romanorum, in civitatem venire.

Defenderunt Balbum M. Crassus, Cn. Pompejus & M. Cicero. De *Planciana*, quæ suo loco non legitur, dicemus infra. Nunc de *Cæliana* dicendum.

Hoc anno Ciceronem pro M. Cælio apud Cn. Domitium prætorem dixisse Corradus scribit. Manutius cum in Commentario in epist. 5. lib. II. ad Q. Fratrem, orationem pro Cælio habitam, Marcellino & Philippo cons. scripsisset, exponens deinde epistolam 12. ejusdem libri, diem illi in biennium prodit, atque L. Domitio & Appio Claudio cons. Cælium de vi accusatum & defensum a M. Tullio facit.

Res est non levis, quæ & tanti viri animum in scribendo distraxerit, & aliis ancipitem curam cogitandi asserre possit. Quare, an certi quid eruere queamus, experiamur.

Quæstionem illam Cn. Domitium exercuisse ipsa oratio demonstrat. Fuit autem Cn. Domitius prætor hoc anno, apud quem Ciceronem pro Bestia dixisse indicavimus. Fuit quoque alius Domitius prætor biennio post, apud quem Cælius causam dicere debebat, epist. 12. lib. II. ad Fratrem.

Cur autem Cælium lege Lutatia de vi reum factum apud Domitium, qui his cons. non eum, qui biennio post præturam gessit, putem, illa me causa maxime movet, quod M. Crassus una cum Tullio Cælium defendit.

sendit. (Nam interpretum inscitia, qui Crassum Cælii accusatorem faciunt, ridenda, seu miseranda potius quam refutanda.) Crassus vero cum anno insequenti consul paludatus exierit, Appio & Domitio cons. ne Romæ quidem fuit, nedum causas ibi orare potuit. Huc accedit, quod Alexandrinæ legationis princeps Dio Academicus, cujus interficiendi causa Cælium aurum a Clodia sumptis adversarii arguebant, anno superiori fuerit occisus, auctore Dione, lib. XXXIX. & Strabone in XVII. nec verisimile sit, accusatorem hujus cædis crimen & accusationem in annos plures distulisse.

Si quis objiciet, Cn. Domitium, hujus anni prætorem, de ambitu quaesivisse; Cælium de vi accusatum fuisse: is si probaverit, singulos prætores tantummodo uni quaestioni præfuisse, magnum fecerit. Nec me movet, quod Cælius Appio & Domitio cons. reus invenitur. Quid enim obstat, quæso, quo minus hoc tempore absolutus, a gente Clodia in judicium retrahi potuerit?

Quod Latomus putat, hanc orationem Appio & Domitio cons. ideo habitam, quod Cn. Domitius, qui post illos consul fuit, in eorum consulatu præturam gessisse videatur, tempori, quo ista scripsit, attribuit.

Hoc ergo maneat, Cælium lege Lutatia de vi propter seditione, Neapolitanas & alia crimina accusatum: de seditionibus Neapolitanis & Alexandrinorum pullatione Puteolana a M. Crasso; de auro, quod a Clodia sumptis, & veneno, quod ejusdem Clodiæ necandæ causa para-

se dicebatur, a M. Cicerone hoc tempore esse defensum.

Q. Metellus Nepos, ex consulatu in Hispaniam profectus eam provinciam hoc tempore pro consule obtinebat, unde *in Hispanias adducitur* a Plutarcho in Cæsare nominatur. Videturque ex Hispania ad Ciceronem misisse epistolam 3. lib. V. Famil. in qua de contumeliosis concionibus Clodii ædilis conqueritur. Clodius frater Nepotis appellatur etiam in orat. post *Red. in Senatu*, c. 10. & pro *Domino*, cap. 27. non propter affinitatem ut vulgo interpretes sibi persuaserunt, verum quia *in viis utriusque*, ut Dio de Metello Celere ait, quem etiam Cicero de *Harusp. resp.* cap. 21. & pro *Cælio*, cap. 24. Clodii fratrem nominat. Fuerunt autem fratres patruales, seu, ut juriconsulti vocant, amitini. Cælia enim mater Clodii Metellorum amita fuit.

Metellum Nepotem hoc tempore in Hispania decessisse, eumque a Cicerone intelligi, epist. 9. lib. IV. ad *Att.* viri docti putant. Quod si verum esset, Dionem, lib. XXXIX. ubi res ab eo in provincia gestas exponit, prætermisurum fuisse non arbitror. Immo si jam in Hispania perit, est quod Pediano gratiam referat, qui illum mortuum in vitam reduxit, atque in choro novem consularium, qui biennio post Scaurum reum laudaverunt, collocavit. Ut ut sit, M. Tullius quinque epist. lib. II. ad *Att.* nempe 4. 5. 6. 7. & 8. his consulibus scripsit. In sexta meminuit epistolæ ad Lucejum missa, quæ est 12. lib. V. Famil. quæ, ut res a se in consulatu gestas scribat, eum rogat.

C. Julius Cæsar, gestis hoc anno rebus illis, quas *lib. III. Commentariorum* perscriptis, exercituque in Au-lercis Lexobitque, reliquis item civitatibus, quæ proxime bellum fecerant, in hibernis collocato, discedens in Italiam Lucæ hiemavit, auctore Plutareho in *Pompejo, Cæsare & Catone*. Eoque Pompejum & Crassum extractos compulsi, ut detrudendi L. Domitii causa, (qui palam minabatur, consullem se effecturum, quod prætor nequisset, adempturumque Cæsari exercitus) consulatum alterum peterent; *Suetonius in Julio cap. 24.* Ita factum, ut Domitius, qui tot annos, quot habebat, designatus consul fuerat, consul fieri non potuerit, *epist. 8. lib. IV. ad Att.*

Cum autem Pompejus & Crassus intra legitimum tempus professi non essent, effecerunt cum per alios, tum per C. Catonem tribunum plebis, ne eo anno comitia haberentur: ut cum res ad interregnum rediisset, legitime consulatum & peterent & capeferent; *Dio, lib. XXXIX.*

Anno Urbis 698, Ciceronis 52,

Consules fuerunt

CN. POMPEJUS MAGNUS II,
M. LICINIUS CRASSUS II.

Consulatum ex interregno inierunt, (*Dio, lib. XXXIX.*) reliquosque magistratus suo arbitratu crearunt, quo tempore M. Cato in prætoris petitione repulsam tulit, & P. Vatinius in locum ejus creatus est; *Plutar-*

chus & Dio. Cicero mense Aprili fuit ruri, ibique scripsit *epist. 9. lib. IV. ad Att.* cum Puteolis magnus esset rumor, Ptolemaum esse in regno. Eum A. Gabinius hoc anno jussu Pompeji in regnum restituit, *Plutarchus in Pompejo, Dio, lib. XXX. Strabo, lib. XII. & XVII.* Meminit Cicero in *Pisonem, cap. 21.* quam orationem his consulibus dixit, auctore Alconio, cum Piso revocatus e Macedonia, sententia Ciceronis, quam anno superiore de provinciis consularibus dixerat, de infectione ejus in senatu conqueustus, atque in eum investus esset.

Pisoni Cicero respondit oratione illa, quæ extat & continet Pisonis vituperationem, quamvis in senatu sit habita loco sententiæ, ut testatur *Quintilianus lib. III. cap. 9.* Dicta fuit oratio, *Auctore Alconio*, ante paucos dies quam Cn. Pompejus ludos faceret, quibus theatrum a se factum dedicavit. Magnificentissima vero Pompeji munera secundo consulatu fuerunt, ait Cicero *lib. II. de Officiis, cap. 16.* & demonstrat *epist. 1. lib. VII. Famil. ad Marium.* De theatro & ludis Pompeji *Plutarchus in ejus vita, Dio lib. XXXIX. Tacitus Annalium lib. XIV. cap. 20. Plinius lib. VIII. cap. 7.*

Hoc anno Cicero ad *Quintum Fratrem* scripsit *epist. 8. 9. & 10. lib. 11. & ad Atticum epist. 9. 10. 11. & 12. lib. IV.* In duodecima facit mentionem profectiois Crassi in Syriam; antequam vero paludatus exiret, cenavit apud Ciceronem in hortis Crassipedis generi, *epist. 9. lib. I. Fam.* Proficientem Atejus Capito Tribunus pl. diris eum omnibus retine-

tere conatus est; ille vero, dirarum obnunciatione neglecta, in Syriam contendit, atque exercitu deleto trans Euphratem cum ignominia & dedecore perijt, *Cicero lib. I. cap. 16. & II. cap. 9. de Divinat. Plutarchus, Appianus, Dio, Vellejus, lib. II. cap. 46. & alii.* Cicero etiam hoc tempore scripsit tres libros de *Oratore*, de quibus sic *ad Att. epist. 12. lib. IV. De libris oratoris factum est a me diligenter: diu multumque in manibus fuerunt, describas licet.* Vide quoque præmium *lib. II. de Orat.*

Anno Urbis 699, Ciceronis 53,

Consules fuerunt

L. DOMITIUS AHENOBARBUS,
AP. CLAUDIUS PULCHER.

Cum Crassus hoc tempore in Syriam iter haberet, Cicero ejus absentis causam in senatu defendit, & cum consulibus atque consularibus magna contentione decertavit, ut scribit ipse ad *Lentulum epist. 9. lib. I.* & ad *Crassum epist. 8. lib. V. Famil.* Quæ initio hujus anni mense Februario in senatu acta sunt, Cicero ad Fratrem scribit *lib. II. epist. 11. & 12.* ut in libris Manutianis distinguuntur.

Misit deinde in Galliam ad Cæsarem pro cos. C. Trebatium Testam Jurisconsultum cum literis, quibus eum studiosissime commendat, *epist. 5. lib. VII. Famil.* Tum etiam Q. Tullius Cicero legatus Cæsari in Galliam profectus est, de quo Cæsar *lib. V. Comment. cap. 24.* M. Cicero item Roma profectus, ruri scripsit

ad *Atticum epist. 13. lib. IV.* Fuit autem in Cumano & Pompejano: atque in Cumano instituit scribere Πόλιταν, de optimo statu civitatis & de optimo cive *epist. 13. lib. II. & 5. lib. III. ad Fratr. & epist. 13. lib. IV. ad Att.*

IV. Non Junii Cicero Romam rediit, *epist. 14. lib. II. ad Fratr.* IV. Non. Quintil. Suffenas & Cato absoluti sunt, *epist. 14. lib. IV. ad Att.* de C. Catone absoluto *Alconius pro Scauro.* His rebus actis Cicero a Reatinis in eorum agrum eductus, apud Ap. Claudium consulem & decem legatos Reatinorum causam contra Ineramnates egit, *epist. 14. lib. IV. ad Att. Varro de Re Rust. lib. III. cap. 2. VII. Id. Romam rediit.* Eoque tempore se a causis & judiciis districtissimum fuisse ait *epist. 15. lib. II. ad Fratr.* Defendit tum Messium, item Drusum, de quibus *epist. 14. lib. IV. ad Att.* ubi hoc quoque scribit, se ex Quinti fratris literis sulphicari, jam eum esse in Britannia.

Illo tempore ad Trebatium scripsit *epist. 6. 7. 8. 9. & 10. lib. VII. Famil.* Ex Britannia Quintus ad Marcum literas misit, quibus ille mense Sextili respondit eodem die, quo P. Vatinius defendit, *epist. ult. lib. II. ad Fratr.* De Vatino in gratiam recepto & defenso scribit epistola longa ad *Lentulum.* Pro Vatino Ciceronem dixisse, L. Domitio, Ap. Clodio cos. Alconius testatur. Valerius quoque *lib. IV. cap. 2.* scribit M. Ciceronem P. Vatini dignitati suæ semper infestum duobus publicis judiciis tutatum esse. Itaque Vatinius se clientem Ciceronis appellat, *epist. 9. lib. V. Famil.*

M. Æ.

M. Æmilius Scaurus a C. Triario repetundarum postulator apud M. Catonem prætorem a M. Tullio defensus est a. d. iv. Nonas Septembr. vide *Asconium*. Hanc orationem una cum Planciana mense Septembri se absolvisse scribit *epist. 1. lib. III. ad Fratr.* Plancium his coff. a M. Juventio Laterense accusatum & a Cicerone defensum esse *Lætomus & Corradus* putant, recte meo quidem iudicio. Fuerat enim Plancius tribunus pleb. biennio ante, ut diximus, atque in hunc annum ædilitatem recte petiit.

Quod autem *Sylvius* per Consularem, quem Cicero comitia ædiliticia habuisse ait, M. Crassum intelligit, nulla probabili ratione nititur. Nec potuit Plancius in tribunatu ædilitatem petere. Huc cecedit, quod hunc fuisse legitimum annum ædilitatis Laterensis ex prætura ejus perspicuum fit; quam triennio post, Ser. Sulpicio, M. Marcello coff. gessit, *epist. 7. lib. VIII. Famil.* Illud autem, quod *Corradus* pro certissimo argumento affert, quod C. Alfius, qui præturam hoc anno gessit, quaestor in causa Planciana fuerit, nullum est. Nam primum ex peroratione cognoscitur, non C. Alfium, sed C. Flavium quaestorem fuisse, quem eundem præturam tum gessisse affirmare non auctim: arbitror enim tam quaestorem quam consilium edicium fuisse: editos autem fuisse ab accusatore: quæ potestas si rei fuisset, ait Cicero, *cap. 17. cum sine dubitatione C. Alfium tribulem suum quaestorem, atque e Terentina & Voltina tribubus iudices fuisse editurum.*

Pridie Nonas Septembr. ludi Ro-

mani, qui per novem continuos dies fiebant, commissi sunt. Ludorum diebus Cicero in Arpinati fuit, & *XIII. Kalend. Octobr.* Romam venit, *epist. 1. lib. III. ad Fratr.* A. d. vi. Kalend. Octobris, cum æquinoctium subesser, Cæsar exercitum e Britannia reportavit, *Cicero epist. 15. lib. IV. ad Att. & Cæsar lib. V. Comment. cap. 23.* Cum Cæsar Britanniam peragraret, audivit decessisse filiam, *Seneca de Consolatione ad Marciam, cap. 14.* Hinc Cæsaris luctus *epist. 1. lib. III. ad Fratr.* de morte Julæ, quæ Pompejo nupta erat, *Dio lib. XXXIX. Plutarchus in Pompejo & Cæsar.*

Cum M. Crassus A. Gabinio in Syria successisset, ille in Italiam reversus *XII. Kalend. Octobr.* ad urbem accessit, & *iv. Kal.* urbem noctu intravit, & de majestate accusatus est, *epist. 1. lib. III. ad Fratr.* In eo iudicio Ciceronem Gabinium gravissime accusasse *Dio lib. xxxix.* auctor est. Sed Cicero se testimonium secundum fidem & religionem gravissime in eum dixisse testatur *epist. 4. lib. III. ad Fratr.*

Gabinio absoluto M. Tullius *VIII. Kal. Novembr.* in Tusculanum profectus fuit. Ita extremis mensibus hujus anni Cicero omnes epistolas *lib. 3. ad Fratr.* & postremas *lib. IV. ad Att.* & longam ad Lentulum scripsit.

Gabinus, de majestate absolutus, de repetundis accusatus & condemnatus fuit, quamvis Tullius rogatu Pompeji eum defendisset, *Dio lib. xxxix. Valerius lib. IV. cap. 2. Sed hujusce generis humanitas etiam in M. Cicerone præcipua apparuit; A. nungue Gabi-*

Gabinium repetundarum reum summo studio defendit, qui eum in consulari suo urbe expulerat. Cicero pro *Rabirio Postumo* ait, *cap. 12.* sibi causam defendendi Gabinii fuisse reconciliationem gratiæ. *Ibidem, cap. 8.* testatur, se Gabinium ex maximis inimicitiis receptum in gratiam summo studio defendisse. Meminit hujus defensionis *D. Hieronymus in Apologia adversus Rufinum.*

Gabinio condemnato C. Memmius lege Julia de repetundis accusavit C. Rabirium Postumum, qui, cum post mortem patris sui C. Curtii natus esset, a C. Rabirio avunculo adoptatus, C. Rabirius Postumus dictus fuit. Defendit eum Cicero hiberno tempore, ut oratio indicat. Claudius Cæsar apud *Suetonium* refert, Rabirio Postumo, Ptolemaum Alexandriam crediti servandi causa secuto, crimen majestatis apud iudices motum fuisse.

Hoc ad extremum admonebo, quatuor prætores hujus anni a Cicerone in Epistolis nominari, M. Catonem, Domitium, Servilium & C. Alfium, quibus *Dio* addit Ser. Sulpicium Galbam. Tribuni pl. apud Ciceronem sunt, Q. Mucius Scaevola, Terentius & C. Memmius; his apud *Valerium lib. VIII. cap. 1.* additur Lælius.

Anno Urbis 700, Ciceronis 54,

Consules fuerunt

CN. DOMITIUS CALVINUS,
M. VALERIUS MESSALA.

Hi consules non statim initio anni, ut moris erat, sed septimo tan-

dem mense magistratum inierunt, *atque Dione lib. XL.* Cum enim anno superiore comitiorum consularium singuli dies obnuntiationibus sublatis essent, ut scribit Cicero *epist. 3. lib. III. ad Quint. Fratrem*, & ob id mense Januario nulli dum consules essent, interreges de more prodi fuerunt, qui rempublicam per sex menses administrarunt: cum, quod propter auspicia, quæ secunda interregibus non eveniebant, comitia habere non possent; tum quod tribuni plebis, qui rempublicam tractabant, ne magistratus crearentur, impedirent, ut *Dio* scribit.

Plura igitur hoc tempore interregna fuerunt: de quibus Cicero, *epist. 1. lib. VII. Fam.* quam hoc tempore scriptam esse res ipsa indicat, sicut & sequentes. Quarum *decima tertia* data est *III. Nonas Mart. decima octava vi. Idus April.* Sed cum tribuni plebis comitia omni ratione impedirent, ac primum ut tribuni militum pro consulibus, deinde ut Pompejus dictator crearetur, ad populum ferrent, M. Catonis cohortatione adductus Pompejus effecit, ut Cn. Domitius & M. Messala coff. tandem fuerint creati, *Plutarchus in Pompejo, & Dio, lib. XL.*

His coff. M. Crassus, intersecto Publio filio, exercitum deleto, trans Euphratem cum ignominia & dedecore periit, ait Cicero, *lib. II. de Divinat. cap. 9.* & scribit præter alios *Orosius noster, lib. VI. cap. 13.*

Periisse Crassum mense Junio *Ovidius, lib. VI. Fastorum* indicat, *vers. 465.* In locum P. Craffi M. F. Cicero Augur factus fuit, ut *Plutarchus* scribit. In auguratus petitione com-

competitorem habuit C. Hirum, de quo *lib. II. & VIII. Famil.* Sed M. Tullium augurum a toto collegio expetitum Cn. Pompejus & Q. Hortensius nominaverunt, *Philipp. II.* Ab Hortensio se coopertum in collegium & inauguratum ait in *Bruto, cap. I.*

Quo tempore Cicero augur factus est, C. Scribonius Curio filius in Italia non fuit, ut ipse ait *Philipp. II. cap. 2.* erat autem in Asia, eoque Cicero ad illum misit sex primas epistolas *lib. II. Famil.*

Anno Urbis 701, Ciceronis 55,

Consul fuit

CN. POMPEJUS MAGNUS III,
sine Collega.

Petebant in hunc annum consulatum summis contentionibus T. Annius Milo, P. Plautius Hypsæus & Q. Metellus Scipio. Petebat in eundem annum praturam P. Clodius, cui summæ inimicitia cum Milone intercedebat. Itaque a. d. XIII. Kal. Feb. cum Milo Lanuvium proficereceretur, & Clodius Aricia rediens ei occurrisset, rixa & pugna forte commissa, Clodius interfectus fuit, quod Asconius in argumento orat. pro Milone pluribus verbis narrat.

Pompejus deinde ab interrege Ser. Sulpicio v. Kal. Mart. consul creatus est statimque consulatum inivit & novas leges tulit: duas ex S. C. alteram de vi, qua nominatim eadem Appia via factam, & incendium Curia, & domum M. Lepidi interregis oppugnata comprehendit. alteram de ambitu, poena graviore &

forma iudiciorum breviori proposita. Utraque enim lex prius testes dari per triduum, deinde uno die atque eodem & ab accusatore & ab reo perorari jubebat, ita ut duæ horæ accusatori, tres reo darentur, auctore Asconio. Hinc Tacitus in Dialogo de Oratoribus, *cap. 38.* ait Pompejum primum adstrinxisse & imposuisse veluti franos eloquentia.

De hac lege Pompeji Cicero in *Bruto, cap. 94.* Maxime, inquit (de se & Hortensio agens) *perspecta est utriusque nostrum exercitatio paulo ante, cum lege Pompeja tenuis horis ad dicendum datus, ad causas simillimas inter se, vel potius easdem novi veniebamus quotidie.* Et initio *lib. IV. de Finibus. An tandem, cum ego te hac nova lege viderem, eodem die accusatori respondere, & tribus horis perorare, in hac me causa tempus dilataturum putas?*

Perlata lege Pompeji, & L. Domitio Ahenobarbo quaestore suffragio populi creato, Milo de vi, & de ambitu, & de sodalitiis postulatus fuit. Accusarunt de vi Milonem III. Idus Apr. Appius major, M. Antonius & P. Valerius Nepos: respondit illis unus M. Cicero. Qui cum inciperet dicere, exceptus est acclamatione Clodianorum, ita ut non ea, qua solitus erat, constantia diceret. Sed oratio illa quoque excepta fuit, ut Asconius scribit. Meminit Quintilianus *lib. IV. cap. 3.* Eam vero, quam nos habemus, Cicero postea scripsit, cum Milo esset Massilia, quo condemnatus in exilium intra paucissimos dies profectus fuit; *Ascon. & Dio, lib. XL.*

Accusatus deinde M. Sautejus, defen-

fendente Cicerone & M. Cælio, absolutus fuit. Sex autem Clodius magno consensu damnatus est, *Asconius.* Pompejus in hoc consulatu Corneliam, Q. Metelli Scipionis filiam, uxorem duxit, & socerum sibi in quinque menses extremos collegam subrogavit; *Plutarchus in Pompejo. Dio, lib. XL. Appianus, lib. II.* Eundem Scipionem Censoriam potestatem, quam Clodius imminuerat, legem restituisse, *Dio* scribit.

Hoc anno fingitur habitus sermo de *Finibus Bonorum & Malorum*, quem Cicero libris quinque postea perscripsit. Argumento sunt verba illa, qua de libro quarto modo adduxi, & illa *lib. II. cap. 18. Ut M. Crassus fuit, qui tamen solebat uti suo bono: ut hodie est noster Pompejus, cui recte facienti gratia est habenda.*

Extremo hujus anni mense, cum T. Munacius Plancus Bursa magistratu abiisset, a Cicerone accusatus & Cn. Pompejo defensus, condemnatus fuit; *Dio, lib. XL. & Cicero, epist. 2. lib. VII. Famil.* quam hoc tempore scripsit. Plancus omnibus sententiis maximo populi plausu condemnatus fuit, quod curiam incendisset, *Philippica VI. cap. 4. & XIII. cap. 12.*

Anno Urbis 702, Ciceronis 56,

Consules fuerunt

SER. SULPICIVS RUFUS,
M. CLAUDIVS
MARCELLVS.

Hoc tempore, certe post Clodii eadem, M. Tullius de Legibus scri-

Tom. IX.

psit, ut ex *lib. II. cap. 17.* cognoscitur. Cum autem plures libros de Legibus scripsisset, ad nos tres tantum, iique mutilati, pervenerunt.

Factum anno superiore senatus-consultum erat, ne quis prætorius, aut consularis intra quinquennium in provinciam ire posset, ut *Dio, lib. XL.* scribit. Hoc senatus-consulto ire in provincias coacti sunt, qui in eas ex prætura aut ex consulatu non iverant. In his erat M. Tullius: cujus fors cum dejecta esset, Cilicia provincia consularis cum exercitu pedum XII. mil. equitum duum mil. DC. ei obvenit, auctore Plutarcho. Cicero se nomen tantum duarum legionum habuisse ait, *epist. 15. lib. v. ad Att. & epist. 6. lib. III. Famil.* ait in tanta militum paucitate abfuisse tres cohortes.

Tenuit Cicero pro cos. etiam Cyprium insulam Ciliciæ oppositam, & præterea tres dioceses Asiaticas, Cibyricam, Synnadensem & Apamensem, ut *lib. v. ep. 21. & vi. 2. ad Att.* perspicitur. Itaque *lib. I. de Divinat. cap. 1.* ait, se nationibus Cilicum, Pisidarum & Pamphylia præfuisse.

Successit M. Tullius Ap. Claudio, quem de successione certiorum facit *epist. 2. lib. III. Famil.* cum epistolam primam prius ad ipsum in Ciliciam misisset. Legatos habuit Cicero Q. Tullium fratrem, C. Pompeptinum, L. Tullium & M. Annejum: quaestorem L. Messinum, cui C. Cælius postea successit.

Profectus Cicero ex urbe mense Majo, Nonis cum Attico in Tusculano fuit, inde Arpino, Arcano, Aquino, Cumano, Pompejano & Trebulano

Z z

bulano peragratis, Beneventum venit v. Id. Maji. Tarentum XV. Kalend. Jun. & triduum cum Pompejo & apud Pompejum fuit, *epist.* 1. 2. 3. 4. 5. 6. & 7. *lib.* V. *ad Att.* Brundisium venit a d. xi. Kal. Jun. *epist.* 3. *lib.* III. *Famil.* ubi plures dies mansit. Pridie Non. Jun. se etiam tum Brundisii fuisse scribit ad Appium *epist.* 4. *lib.* III. *Famil.*

Interim M. Caelius ad eum misit *epist.* 1. *lib.* VIII. cui Athenis rescriptit *epist.* 8. *lib.* II. *Famil.* Brundisio profectus Actium venit XVII. Kalend. Athenas VII. Kalend. Quint. *epist.* 9. & 10. *lib.* V. *ad Att.* Exulabat tum Athenis C. Memmius de ambitu condemnatus, *epist.* 2. *lib.* III. *ad Frat.* & *epist.* 19. *lib.* XIII. *Fam.* & *Appianus lib.* II. Is pridie quam Cicero Athenas venit, Micylenas profectus erat, *epist.* II. *lib.* v. *ad Att.* tum Cicero ad eum misit *epist.* 1. & *seq.* ut videtur, *lib.* XIII. *Famil.*

Cum Athenis decem ipsos dies fuisset, pridie Non. Quintil. inde profectus Ephesum venit a. d. xi. Kal. Quintil. *epist.* 11. 12. & 13. *lib.* V. *ad Att.* & *ep.* 8. *lib.* II. *Famil.* Tralles venit a. d. vi. Kal. Sextil. atque ad Appium misit *epist.* 5. *lib.* III. *Famil.* Laodiceam in provinciam venit pridie Kalend. Sextil. *epist.* 15. 20. & *ult.* *lib.* V. *ad Att.* *epist.* 2. & 4. *lib.* XV. *Fam.* M. Caelius interim ad Ciceronem plures epistolas scripsit, quae *lib.* vii. *Famil.* extant. In quarta Kal. Sextil. data meminit C. Marcelli col. designati: habita ergo comitia consularia fuerunt ante Sextilem. Quibus creati consules sunt L. Paulus & C.

Marcellus: qua re cognita Cicero non solum ipsis, verum etiam C. Marcello patri & M. Marcello fratri patrueli C. Marcelli col. def. gratulatus est, *epist.* 7, 8, 9. & 12. *lib.* XV. *Famil.*

Triduum moratus Laodiceæ, triduum Apameæ, tocidem dies Synnadae, VII. Kal. Septemb. in Lycooniam ad Iconium in castra venit, *epist.* 16. & sequentibus *lib.* V. *ad Att.* & *epist.* 4. *lib.* XV. *Fam.* C. Cassius, qui quaestor M. Crassi fuerat, atque ex clade, quæ ad Carrhas accepta erat, cum parte exercitus se in Syriam receperat, eo tempore, quo Cicero in Ciliciam venit, Antiochia tenebatur: Parthosque cedentes ab oppido infecutus rem benegessit, Olace duce occiso, Cicero *epist.* 10. *lib.* II. *Famil.* & *epist.* 20. *lib.* V. *ad Atticum*, *Dio lib.* XL. *Justinus* XLII. *cap.* 4. Unde Cicero Philipp. XI. *cap.* 14. de Cassio: *Magnas ille res gessit ante Bibuli summum viri adventum, cum Parthorum nobilissimos duces maximasque copias fudit, &c.*

In castra Ciceronis ad Iconium ante diem III. Kalend. Septembr. venerunt legati missi ab Antiocho Commageno, iique nuntiarent, Parthorum magnas copias Euphratem transire cœpisse, ut scribit *epist.* 1. & 3. *lib.* XV. *Famil.*

Pridie Kalend. Septemb. Cicero castra ab Iconio movit, iterque per Cappadociam in Ciliciam faciens, in Cappadocia extrema, non longe a Tauro, apud oppidum Cybistra, castra posuit, *epist.* 6. *lib.* III. & *epist.* 2. & 4. *lib.* XV. *Fam.* & *epist.* 18. *lib.* V. *ad Att.* Ibi cum

dies

dies quinque esset commoratus, regem Ariobarzanem, cujus salutem a senatu commendatam habebat, praesentibus insidiis liberavit, ut scribit *ad Catonem*, & copiose exponit magistratibus *epist.* 2. & 4. *lib.* XV. *Famil.* Inde confestim iter in Ciliciam fecit per Tauri pylas, & Tarsum venit a. d. III. Non. Octobr. *epist.* 20. *lib.* V. *ad Att.* Non. Octobr. in senatu recitatae sunt Ciceronis literæ, quas publice de Parthico tumultu miserat, *epist.* 1. *lib.* xv. *Fam.* & *epist.* *ult.* *lib.* V. *ad Att.* eodemque die Cicero Tarso Amanum versus profectus est, *epist.* 8. *lib.* III. *Fam.* qui mons erat hostium plenus sempiternorum.

Hic a. d. III. Id. Octob. magnum numerum hostium cecidit, castella munitissima cepit, incendit, imperatorque appellatus est, *epist.* 20. *lib.* V. *ad Att.* *epist.* 10. *lib.* II. & 4. *lib.* XV. *Fam.* vide quoque Commentarium nostrum in *Ligarianam*. His rebus ita gestis, castra in radicibus Amani habuit, ea ipsa quæ contra Darium habuerat apud Issum Alexander, ut est locis jam citatis. Inde Pindenissum oppidum munitissimum Eleutherocilicum, diu omnibus machinis oppugnatum, septimo & quinquagesimo die cepit, Saturnalibus mane, *epist.* 20. *lib.* V. *ad Att.* & *epist.* 4. *lib.* XV. *Fam.* Pindenisso capto exercitum in hiberna dimisit, *epist.* 4. *lib.* XV.

Extremo hoc anno Cicero ad Curionem misit *epist.* 7. *lib.* II. *Fam.* in qua illi de tribunatu pl. gratulatur, quem a. d. IV. Id. Decemb. inicit.

Anno Urbis 703, Ciceronis 57,

Consules fuerunt

L. AIMILIUS PAULUS,
C. CLAUDIUS MARCELLUS.

Ad hos consules extant Ciceronis literæ: quibus petit, ut quam honorificentissimum S. C. de rebus a se gestis faciendum curent, *epist.* 10. & 13. *lib.* XV. *Famil.* hac de re scripsit etiam ad Catonem *epist.* 4. *injustitiam libri*; tum Ciceroni pro re bene gesta supplicationes sunt decretæ, *epist.* 11. *lib.* VIII. *Famil.* & *epist.* 1. *lib.* VII. *ad Att.* pro quibus Marcello col. gratias agit *epist.* 11. *lib.* xv. *Famil.*

Nonis Jan. Cicero Tarso profectus fuit in Asiam, ut ibi suarum dicecessum hominibus jus diceret, *epist.* *ult.* *lib.* V. *ad Att.* quam Idib. Febr. se dedisse ait. Quo tempore Cicero Ciliciam, & M. Bibulus Syriam obtinuerunt, eodem tempore Q. Thermus prætor in Asia, & P. Silius in Bithynia, ut videtur, fuerunt, indicat *epist.* 1. *lib.* VI. *ad Att.* Itaque e Cilicia Cicero ad Thermum & Silium misit *epist.* 53. & *alias*, quæ deinceps *lib.* XIII. *Fam.* leguntur.

Laodiceæ M. Tullius ex Idib. Februarii ad Kalend. Maji forum egit omnium dicecessum Asiaticarum, *epist.* 1. & 2. *lib.* VI. *ad Att.* Eo venit M. Fabius, commendatus ei a C. Cassio. Commendar eundem ipse Cassio, Peto & Curtio, *epist.* 14. *lib.* II. *epist.* 25. *lib.* IX. *epist.* 59. *lib.* XIII. & *epist.* 14. *lib.* xv.

Z z 2

Fa-

Famil. Eodem tempore Cicero aliquot epistolas ad Caelium & Appium misit, quae *lib. II. & III.* leguntur. In quibus cum de aliis rebus, tum de Appii accusatione & Tulliae nuptiis agit.

Accusavit Appium reversum e provincia P. Cornelius Dolabella: eidemque Tullia, M. Ciceronis filia, hoc tempore nupsit. De affinitate hac gratulatur Cicero *Caelius epist. 13. lib. VIII.* Fuit quoque Appius hoc anno, ut Dio scribit, censor cum L. Pisone. Appii censurae meminit Cic. in epistolis ad ipsum, *epist. 10. 11. & ult. lib. 3.* de eadem Q. frater *lib. I. de Divin. cap. 16. In quo Appius collega tuus, bonus augur, ut ex te audire soleo, non satis scienter, virum bonum & civem egregium, censor P. Atejum notavit, quod clementum auspicia subscripsit.*

Ex Asia Cicero in Ciliciam Nonis Maji profectus, *epist. 13. lib. 11. Famil. & epist. 2. lib. VI. ad Att.* Tarsum venit Nonis Jun. *epist. 4. lib. VI. ad Att.* Cicero interim Quaestor C. Caelius obtigit, ad quem scribit *epist. ult. lib. 11. Fam.* eundemque de provincia decedens *III. Kal. Sextil. provinciae praefecit, epist. 6. lib. VI. ad Att. epist. 15. lib. 11. Famil. & epist. 14. lib. 111.*

Epheso proficiscens Kal. Ocr. Athenas venit pridie Idus, *epist. 8. & 9. lib. VI. ad Att. & epist. 5. lib. XIV. Fam.* Athenis Ciceronem libenter commemoratum esse, *πῶς ἂν τὸν Διοκλῆσαν, Plutarchus* scribit. Athenis Imperatorem se apud Aristonem diversatum esse *Tuscul. V. ait, cap. 8.*

Tironem libertum Cicero e Cilicia in Italiam revertens Patris agrum

reliquit, *epist. 2. lib. VII. ad Att.* ad eumque plures ex itinere epistolas misit, quae *lib. XVI. Fam.* leguntur, & totius itineris rationem continent. Brundisium venit *VII. Kal. Decemb.* eodemque tempore uxor Terentia ad portam Brundisiam accessit, quo Tullius in portum, *epist. 1. lib. VII. ad Att. & epist. 9. lib. XVI. Fam.* Inde Romam versus proficiscens, ex itinere scripsit *ad Atticum epist. 3, 4, 5, 6, 7, & 8. lib. VII.*

Anno Urbis 704, Ciceronis 58,

Consules fuerunt

C. CLAUDIUS MARCELLUS
L. CORNELIUS LENTULUS
CRUS.

His consulibus M. Tullius pridie Non. Januar. ad urbem accedenti sic est obviam proditum, ut nihil fieri potuerit honoratius, *epist. 10. lib. XVI. Famil.* ubi addit, se incidisse in ipsam flammam civilis discordiae, vel potius belli. Quod etiam *Plutarchus* scribit.

Nam Kalend. Januar. cum in Q. Metelli Scipionis sententiam S. Caesarem, uti ante certam diem Caesarem exercitum dimitteret: si non faceret, eum adversus remp. facturum videri: eique S. C. M. Antonius & Q. Cassius tribuni pl. intercessissent: Senatus consulibus, praetoribus, tribunis pl. & iis, qui pro consulibus ad urbem erant, negotium dedit, ut curarent, ne quid resp. detrimenti caperet. Tum Antonius & Cassius ad Caesarem ex urbe cum Curione profug-

fugunt, *Caesar lib. I. de Bello Civili, cap. 5. Cicero epist. 10. lib. XVI. Famil. & Philipp. II. cap. 21.* Cicero ut venit ad urbem, non destitit omnia & sentire, & dicere, & facere; quae ad concordiam pertinerent, *epist. 11. lib. XVI. Famil.* siveque semper auctor pacis, ut testatur in orationib. *pro Marcello, cap. 5. Ligario, cap. 9. & Deiotaro, cap. 10. item epist. 6. lib. VI. & epist. 3. lib. VII. Famil.* eaque de re, ut *Plutarchus* tradit, privatim multa ad Caesarem scripsit, & Pompejum coram precatus est, utrumque placans & delinens. Sed mirus invalerat furor non solum improbis, sed etiam iis, qui boni habebantur, Cicero clamante, nihil esse bello civili miserius, *epist. 11. lib. XVI. Famil.*

Itaque Italiae regiones descriptae fuerunt, quam quisque partem tueretur. Cicero Capuam iussit, quod pridie Idus Jan. ad Tironem scripsit *epist. 11. lib. XVI.* Cum interim Caesarem, trajecto Rubicone, Ariminum, Pisaurum, Anconam, Aretium occupasset, urbem consules atque optimates omnes reliquerunt. *Cicero epist. 11. lib. XVI. Famil. Dio lib. XLII. & alii.* M. Tullius tum quoque ab urbe discessit, *epist. 9. & sequent. lib. VII. ad Att.* Discessisse cum *XIV. Kal. Febr.* cognoscitur *epist. 12. lib. IX. ad Att.* Fuit Cicero *ἐπιτομή* totius orae maritimae a Formiis, *epist. 11. lib. XVI. Famil. & epist. 10. lib. VII. ad Att. VIII. Kal. Februarii* Cicero Minturnis fuit, *epist. 12. lib. VII. ad Att.*

Reliquerat uxorem Terentiam & filiam Tulliam Romae, *epist. 11. lib. XVI. Famil.* quarum curam saepius

Attico mandat: ipsas quoque de hac re monet *epist. 14. & 18. lib. XIV. Famil. 6. Kal. Febr.* Cicero Calibus Capuam proficiscens ad Atticum misit *epist. 13. lib. VII.* & postredie sequentem. *IV. Kalend. Capua ad Tironem* dedit *epist. 11. lib. XVI. Famil.* Capua profectus est Formias *a. d. III. Kalend. eo quarto Non. Febr.* Tullia & Terentia venerunt.

M. Tullius postredie cum fratre Capuam versus profectus est, *epist. 15. & 16. lib. VII. & epist. 13. lib. VIII. ad Att.* Capuam cum triduum fuisset *VII. Id. Febr.* inde discedens se Formias recepit, *epist. 19. lib. VII. & 13. lib. VIII. ad Att.* Formiis quotidie fere literas *ad Atticum* dedit, quae extremo *lib. VII.* & primo *VIII.* leguntur.

Reddita interim Ciceroi est a Pompejo *epist. 12. lib. VIII. ad Att.* qua in Apulliam evocatur, eam se *XV. Kal. Mart.* Formiis accepisse Pompejo rescribens ait *epist. 13. lib. VIII. ad Att.* meminit *epist. I. ejusdem libri.*

Profectus deinde ad Pompejum cum Theanum Sidicinum venisset, ex C. Messio alitque compluribus cognovit, in iis locis esse Caesarem, ut tuto ad Pompejum venire non posset. Itaque Cales progressus ibi constitit. Et cum esset incertum iter Caesaris, Leporam ad Pompejum misit & literas. Ipse Formias revertit, *epist. 3. & 15. lib. VIII. ad Attic.* Ibi aliquandiu manens plures *epist. ad Atticum* misit, quae *lib. VIII. & IX.* extant.

VIII. Kal. Mart. Pompejus Canusio Brundisium profectus fuit, *epist. I. lib. IX. ad Att.* eo Cicero-

nem

nem vocavit missa ep. 14. lib. VIII. ad Att. quam Cicero accepit III. Kal. epist. seq. & mansit in Formiano. A. d. VII. Id Mart. Cæsar Brundisium cum legionibus sex pervenit, atque ad murum castra posuit, cum jam consules Dyrrhachium profecti cum magna parte exercitus essent, & Pompejus Brundisii cum cohortibus xx. remaneret, epist. 16. lib. IX. ad Att. & lib. I. de Bello Civili, cap. 25.

Cicero illo tempore etiam ad Tironem scripsit epist. 13. 14. & 15. lib. VII. Fam. Pompejus XVI. Kal. April. Brundisio cum omnibus copiis, quas habuerat, profectus est. Cæsar postero die oppidum ingressus & concionatus Romam contendit, epist. 18. lib. IX. ad Att. Eo itinere M. Cicero illum convenit, & quid egerit Attico scribit epist. 21. lib. IX. Cicero deinde Arpinum profectus, ibi Tullio filio suo togam puram dedit, epist. 21. & ult. lib. IX. ad Att. mansitque in villis mense Aprilis & Majo, atque ad Atticum misit epistolas, quæ lib. X. extant.

VII. Idus Junii ad Pompejum in Græciam proficiscens navim conscendit, epist. 7. lib. XIV. Famil. Suscepit bello, Cæsar, gesto etiam ex magna parte, nulla vi coactus, iudicio meo ac voluntate, ad ea arma profectus sum, quæ erant sumpta contra te, ait ipse pro Ligario, cap. 3. & nos in Commentario exposuimus. Adventus ejus, ut Plutarchus scribit, cæteris gratus fuit; Cato autem illum concipitatis multis verbis reprehendit, quod Pompejum secutus esset. Nam se non potuisse honeste eam sectam deferere, quam ab initio in republi-

ca delegisset; illum, qui magis professe patriæ & amicis potuerit, si in Italia mansisset, & æqualiter se ad eventum comparasset, nulla ratione & absque necessitate hostem Cæsari factum esse, atque in tanti periculi societatem venisse.

Cum hæc verba Ciceronis animam flexerunt, tum quod nulla magna in re Pompejus illius opera utebatur. In causa erat ipse, non negans se facti sui poenitere. Hactenus Plutarchus. Ipse quoque epist. 3. lib. VII. Famil. ait: Cujus me mei facti poenituit, non tam propter periculum meum, quam propter vitia multa, quæ ibi offendi, quo veneram.

Cæsar in Hispaniam profectus, ea potitus est, & Dictator a M. Lepido prætoris dictus comitia habuit, quibus ipse cum P. Servilio consul creatus est, ut scribit lib. III. de Bello Civili, cap. 1.

Anno Urbis 705, Ciceronis 59,

Consules fuerunt

C. JULIUS CÆSAR II, P. SERVILIUS VATA ISAURICUS.

His consulibus pridie Nonas Januariæ. Cæsar Brundisio in Epirum contra Pompejum trajecit, lib. III. de Bello Civili, cap. 6. Post Non. Febr. Cicero e Græcia ad Atticum dedit epist. 2. lib. XI. Oblesso a Cæsare & circumvallato Pompejo apud Dyrrhachium P. Dolabella ad Ciceronem misit epist. 9. lib. IX. Famil.

Nonis Junii in castris fuit: e quibus ad Atticum dedit epist. 3. lib. XI. & sequentem: in qua scribit se

con-

conferri sollicitudine, ex qua etiam summa infirmitas corporis consecuta sit. Itaque cum Pompejus, translato in Thessaliam bello, apud Pharsaliam media ætate, ut Plutarchus in Bruto tradit, a Cæsare victus est, Cicero in acie non fuit, ut scribit ad Patum ep. 18. lib. IX. Famil. sed remansit in castris, ut Livius lib. cxi. scripsit: unde Plutarchus in Cicerone ait: *τὸν μάχης ἢ παύσης δὲ ἀπορίων, ἰδὲ ἐστὶν, πρὸς τὸν ἰσχυρὸν τὸν σώματος οὐκ ἐπέβη.*

Erant cum Cicerone M. Varro & M. Cato, lib. I. de Divinat. cap. 32. Catonem Dyrrhachii, ut impedimentis præsidio esset, cum xv. cohortibus a Pompejo relictum fuisse Plutarchus in Pompejo & Catone auctor est. Visto Pompejo, Cato (inquit Plutarchus in Cicerone) qui copias magnas classemque magnam Dyrrhachii habebat, ad M. Tullium, qui & lege & dignitate consulari præstaret, imperium deferebat. Quod cum ille recusaret, militiamque subterfugeret, propius factum est nihil quam ut occideretur, eum & Pompejus filius, & amici eum proditorem appellarent, gladiosque stringerent; sed Cato resistens vix illum cædi eripuit, & ex castris removit atque ablegavit. Hæc Plutarchus. Q. Cicero, lib. I. de Divinat. cap. 32. refert Labienum ex Pharsalica fuga in castra venisse, interitumque exercitus nuntiavisse, atque ita ipsos subito perterritos metu naves conscendisse.

Victoriam igitur Cæsaris Cicero belli finem sibi fecit. Nec putavit, eum integri pares non fuissent, fractos superiores fore, ep. 3. lib. VII. Famil.

Dio lib. XLII. scribit Ciceronem cum nonnullis aliis senatoribus continuo Romam profectos esse: ipse epist. 6. lib. XI. ad Att. ait, se in Italiam venisse non arcessitum. Terentia uxori, quæ ipsi de adventu gratulata erat, pridie Non. Novemb. Brundisio rescripsit, epist. 12. lib. XIV. Fam.

Brundisii Cicero diu moratus est, Cæsarem expectans, dum is post prælium Pharsalicum in Ægyptum profectus, bellum Alexandrinum gessit, & Pharnacem in Ponto superavit.

Brundisium quoque M. Antonius post victoriam cum legionibus venit, & Ciceroni pepercit. Quod beneficium Cicero Philippica II. cap. 3. & 24. agnoscit. Scripsit tum Cæsar ad Antonium, prohiberi omnes Italia, nisi quorum ipse causam cognovisset. Quare, cum Antonius petisset a Cicerone per literas, ut sibi ignosceret: facere se non posse, quin Cæsaris literis pareret: misit Cicero ad eum L. Lamiam, qui demonstraret, Cæsarem Dolabellæ dixisse, ut ad Ciceronem scriberet, ut in Italiam quam primum veniret. Itaque Antonius edixit ita, ut M. Tullium exciperet nominatim. Hoc XIV. Kalend. Jan. Cicero ad Atticum scripsit epist. 7. lib. XI. Affligebat Ciceronem eodem tempore Tullia morbus: cujus meminit epist. 7. lib. XI. ad Att. de eodem scribit ad Terentiam epist. 39. lib. XIV. Famil. scribit etiam per Leptam & Trebatium ep. 17. ejusdem lib. vide epist. 8. lib. XI. ad Atticum.

Anno

Anno Urbis 706, Ciceronis 60,

C. JULIUS CÆSAR II,

Dictator fuit;

M. ANTONIUS,

Mag. equit.

Hanc dictaturam Cæsar extra Italiam inivit, *auctore Dione, lib. XLII.* De Antonio magistro equitum Cicero Philipp. II. cap. 25. *Accessit, ut Cæsare ignavo, cum esset ille Alexandrie, beneficio amicorum ejus magister equitum constitueretur.*

III. Nonas Januar. die natali suo M. Tullius *ad Att. dedit epist. 9. lib. XI. & sequentem XII.* Kalend. Februar. VIII. Idus Martii ad eundem scripsit *epist. 11. & 12.* Romæ illo tempore seditiones a P. Cornelio Dolabella tribuno plebis & Tullia marito, legem ferente de novis tabulis, excitatæ sunt. De quibus *Livius, lib. cxlii. Dio lib. xlii.* Hæ sunt generi actiones, de quibus Cicero *epist. 12. 14. 15. & 23. lib. xi. ad Att.* Prædie Idus Maji Cicero ad Atticum dedit *epist. 15. & III.* Nonas Junii sequentem ejusdem libri. Prædie Idus Jun. Tullia ad patrem Brundisium venit, *epist. 11. & 15. lib. XIV. Famil. & epist. 17. lib. xi. ad Atticum.*

Constituerat eo tempore M. Tullius Ciceronem filium cum Cn. Salustio obviam Cæsari mittere: sed cum de ejus adventu nihil afferretur, consilium mutavit, *epist. 17. & 18. lib. xi. ad Att. & epist. 11. & 15.*

lib. XIV. Famil. Prædie Idus Sextil. Cicero accepit literas Cæsaris, quas ille ex Ægypto ad eum miserat, ut esset idem, qui fuisset, *ep. ult. lib. xiv. Famil. & pro Ligario, cap. 3.* ubi C. Panlam nuntium de concessis fascibus pertulisse ait. Dedit tum Cicero ad Att. epistolas, quæ extremo *lib. XI.* extant.

Cum Cæsar ad Kal. Septembr. Athenis fore diceretur, Cicero propter moras Asiaticas secus putabat, *epist. 21. lib. xi. ad Att.* Venit tamen in Italiam celerius omnium opinione, ut Hirtius auctor est. Ubi ad Ciceronem allatum est, eum Tarentum navibus appulisse, atque in Brundisium pedibus contendere, obviam illi processit, non equidem valde diffidens, sed tamen veritus in tanta multitudine hostis & victoris periculum facere. Verum non fuit opus quicquam dicere aut facere præter dignitatem. Cæsar enim, ut eum longe ante alios occurrere vidit, descendit & salutavit, cumque eo solo colloquens multa stadia processit. Hæc Plutarchus in *Cicerone.*

Kal. Octobr. Cicero ad Terentiam de Venusino dedit *epist. 20. lib. xiv. Fam. mandans, ut in Tusculano omnia essent parata ad hospites excipiendos. Deinde in urbem venit, & rediit cum libris in gratiam, epist. 1. libro IX. Fam. Extremo anno Q. Fufus Calenus & P. Vatinius interfuerunt; Dio lib. XLII.*

Anno

Anno Urbis 707, Ciceronis 61,

Consules fuerunt

C. JULIUS CÆSAR III,
M. AIMILIUS LEPIDUS.

Cæsar cum a summo haruspice moneretur, ne in Africam ante brumam transmitteret, ut Cicero *lib. II. de Divinat. cap. 24.* ait, vi. Kal. Jan. Lilybei descendit, ac post diem quartum in conspectum Africæ venit, ibique hoc anno bellum Africanum adversus P. Scipionem, & Jubam Mauritaniam regem, administravit, de quo Hirtius & alii.

Obtinebat eo tempore Siciliam Albius Prætor, ut Hirtius scribit *de Bello Afr. cap. 2.* Misit tum ad eum in provinciam Cicero *ep. penul. & ult. lib. XIII. Famil.* Cæsar, cum ad bellum Africanum proficisceretur, M. Brutum Gallia Cisalpinæ præfecit, auctor *Appianus lib. II. & Cicero ep. 6. lib. VI. Fam.* eo tempore Cicero ad illum scripsit *quinque epistolas, quæ lib. XIII. Famil. leguntur.* Græciæ idem Cæsar præfecit Ser. Sulpicium, *epist. 4. lib. IV. item 1. & 6. lib. VI. Famil.* Ad eum quoque plures Ciceronis epistolæ extant *lib. XIII. Famil.*

Erat autem M. Tullius tempore belli Africani Romæ, nec fere exibat, propter varias hominum suspiciones, quas Varroni exponit *epist. 2. lib. IX. Famil.* Fuit etiam ruri in villis, *ep. 1. lib. XII. ad Att.* ubi Hirtii & Balbi Cæsarianorum meminuit, qui hoc bello Africano Romæ fuerunt, ut permultæ *epistola ad sa-*

Tom. IX.

miliares tum scriptæ ostendunt. In quibus sunt *ad Varronem & Petum pleræque ib. IX. Famil.*

Conquiescebat M. Tullius in studiis, *ep. 6. lib. IX. Famil.* Scripsit se illum eo tempore *Partitiones Oratorias* Corradus putat. Et de *Bruto*, qui est *de Claris Oratoribus*, vere affirmat, eum vivo adhuc Catone scriptum esse, quamvis proœmium anno sequenti editum fuisse ostendat.

Cæsar initio mensis Aprilis, ut *Hirtius* scribit, Jubam & Scipionem vicit: ac paucis diebus post M. Cato sibi Uticæ mortem conscivit. Cato autem sic abiit e vita, ut causam moriendi nactum se esse gaudeat, ait Cicero *Tuscul. I. cap. 30.*

Africano bello confecto Cæsar Idibus Jun. classem descendit, & post diem tertium in Sardiniam pervenit. Inde a. d. 3. Kal. Quint. naves descendens duodetragesimo die ad urbem Romam venit. *Hirtius.* Fuerat cum Cæsare in Africa P. Dolabella, ut docet Cicero *Philipp. II. cap. 30.* qui cum Cæsarem ab Africano bello redeuntem antecederet, *ep. 7. lib. IX. ad Famil.* Cicero ei Tironem obviam misit, *ep. 5. lib. XII. ad Att.* Cæsari senatus multos honores decrevit: in iis, ut præfectus moribus, *τὸν ἀρχαῖον ἱστῶσαν* per triennium esset, *Dio lib. XLIII.* meminuit Cicero *ep. 15. lib. IX. Famil.*

Erat Cicero in urbe, atque a Cæsare, ut Plutarchus scribit, honore afficiebatur, adeo ut laudi Catonis a Cicerone scriptæ respondens orationem ejus & vitam, ceu Periclis & Theramenis maxime geminam, collaudaret. Atque Ciceronis liber *Cato*, Cæsaris *Anticato* inscribitur. Ci-

A a a

cero

cero anno sequente ad Atticum, ut est *epistola 15. lib. XII.* ita scriptis: *Qualis futura sit Caesaris vituperatio contra laudationem meam, perspexi ex eo libro, quem Hirtius ad me misit: in quo colligit vitia Catonis, sed cum maximis laudibus meis.*

Tribus statibus usum C. Cæsarem in vituperando Catone est apud Quintilian. lib. III. cap. 9. Cæsarem in Anticatoe citat Gellius lib. IV. cap. 16. C. Cæsar in Anticatoe priore adducitur a Prisciano lib. XIII. Juvenalis Satyra VI. vers. 338. *Duo Caesaris Anticatoes.* Cicero sub finem lib. XIII. ad Att. Cæsaris libros contra Catonem nominat. Cremutius Cordus apud Tacitum lib. IV. Annal. cap. 34. *M. Ciceronis libro, quo Catonem celo equavit, quid aliud Dictator Cæsar, quam rescripta oratione velut apud Judices respondit?* Gellius lib. XIII. cap. 18. *M. Cato Nepos pater fuit M. Catonis pratorii viri, qui bello civili Uticæ necem sibi gladio manus suas conscivit: de cujus vita liber est M. Ciceronis, qui inscribitur, Laus M. Catonis.* Cæsarem laudationem a Cicerone scriptam non egre tulisse, sed librum, sive *βιβλίον*, scripsisse, & *Ἐν Ἀντικατῶν ἐκδόσει*, ait Dio lib. XLIII.

Catone absoluto Cicero statim est aggressus *Oratorem*, ut ipse in *Oratore* ad M. Brutum, qui tum Gallie præerat, scribit cap. 10. De *Oratore*, lege *epi. 19. lib. VI. Fam.*

M. Claudius Marcellus, qui ante annos quinque in consulatu Cæsarem palam oppugnauerat, bello civili partes Pompeji secutus, eo victo, Cæsarem veterem suum inimicum metuens Mitylenas concessit, ibique in studio

bonarum artium hoc tempore beatissime, quantum modo natura hominis patitur, vivebat, ut ex Bruto refert Seneca in Consolatione ad Albinam, cap. 8. tum M. Tullius ad eum dedit *epist. 7. & 8. lib. IV. Fam.* hortans illum, ut Cæsari se summitteret. Cum autem in senatu a L. Pisone mentio esset facta de Marcello, & cum C. Marcellus se ad Cæsaris pedes abjecisset, cunctus senatus consurrexit & ad Cæsarem supplex accessit. Tum Cæsar, accusata acerbitate Marcelli, repente præter spem dixit, se senatu roganti de Marcello ne ominis quidem causa negaturum. Itaque, cum omnes ante M. Tullium rogati gratias Cæsari præter L. Volcatium Tullum egissent, Cicero, qui statuerat in perpetuum tacere, sententiam rogatus pluribus verbis egit Cæsari gratias, quæ oratio *pro Marcello* extat. Vide *epist. 4. lib. IV. Fam.* Cicero quoque Marcello persuasit, ut Romam redire vellet, *epist. 9. 10. & 11.* ejusdem libri. *Hoc anno*, ut Dio testatur, *Cæsar fastos correxit, annumque ad cursum solis accommodavit, ut 365. dierum esset, & intercalario mense sublato, unus dies quarto quoque anno intercalaretur. Quo autem magis in posterum ex Kalend. Januar. temporum ratio congrueret, inter Novembrem ac Decembrem mensem interjecit duos alios: fuitque hic annus 15. mensium cum intercalario, qui ex consuetudine in eum annum inciderat.* Hæc Suetonius in *Cæs. cap. 40.* lege præterea Macrobius, Plinius, Dionem & Plutarchum.

Pridie Kalend. intercalares priores Tullius rogatu fratrum Q. Ligarii, qui,

qui, post victos in Africa Pompejanos, vita a Cæsare impetrata, extra Italiam in exilio vivebat, mane ad Cæsarem venit: cumque fratres & propinqui Ligarii jacerent ad pedes, Cicero ea est locutus, quæ causa, quæ tempus postulabat, *epist. 15. lib. IV. Fam.* Ligarius deinde a Q. Ælio Tuberone reus factus est, ejusque patrocinium Cicero suscepit. Tum Cæsarem dixisse ferunt. Quid est cause, cur Ciceronem orantem aliquandiu non audiamus? nam reum quidem hominem improbum & hostem esse jam pridem cerum est. Ubi vero Cicero ingressus dicere, mirificos motus concitavit, & oratio progressa cum affectibus varia, tum venustate admirabilis fuit: perspicue cognitum ajunt, varios colores Cæsaris vultum subire, ejusque animum omnibus modis commutari: ac tandem, cum Pharsalici prælii mentionem facere Orator cœpisset, immodicis perturbationibus incitatum corpore contremuisse, & libellos quosdam e manu ejecisse. Victus igitur Cæsar orationis vi, Ligarium crimine liberavit. Ita nos locum Plutarchi de hac causa a nobis conversum in fine Commentarii Ligariani ad ornatiss. virum Gerhardum Juliacensem jam dudum edidimus.

Confesso bello Africano, T. Quintius Scapula novum in Hispania commovit: ejus meminit Cicero *epist. 13. lib. IX. Famil.* Tu lege Dionem lib. XLIII. ubi Cn. Pompejum, Magni filium, Hispaniæ partes pleræque in suam ditonem redegit tradidit. Cæsar igitur extremo hoc anno ad bellum Hispaniense profectus, 27. diebus in Hispaniam pervenit,

ut Appianus lib. II. scribit.

Hoc anno M. Tullius cum Terentia uxore divorcium fecit, quæ Vibio Ruso deinde nupta fuit, auctore Dione lib. LVII. atque tertium & centesimum explevit annum, ut scribit *Val. Max. lib. VIII. cap. 13.*

Anno Urbis 708, Ciceronis 62,

C. JULIUS CÆSAR III,

Dictator fuit,

M. AIMILIUS LEPIDUS,

Mag. equit.

Eodem anno

C. JULIUS CÆSAR IV,

Consul sine collega fuit.

Hæc ex Capitolinis lapidibus redæta a viris doctis probantur, vide Fastos Sigonii & Onuphrii. Cicero Terentia dimissa virginem uxorem duxit; ut quidem Terentia dictabat, formæ gratia; ut autem Tiro Ciceronis libertus scripsit, divitiis ejus adductus, ut æs alienum dissolveret. Erat enim puella dives, & bona ejus Cicero fideicommissarius heres relictus custodiebat. Quare cum permagnam æs alienum haberet, amicorum & familiarium impulsu puellam uxorem præter ætatem duxit, ut illius facultatibus creditoribus satisfaceret. Hæc Plutarchus, ut quidem nos convertimus, aliis interpretibus nihil præjudicantes, e quibus verba

illa Plutarchi: Καὶ τῶν αἰσίων αὐτῶν Κικέρων ἐν τῆσι κληροῖσι ἀποκρίθαι διαφύλακτον; quæ nos vertimus, Et bona ejus Cicero fideicommissarius heres relictus custodiebat: Bocchius sic expressit, Et ejus substantias sub tutoris fide servabat; Xylander noster: Ejusque bona fidei sue commissa Cicero heres ab ea scriptus servabat; Corradus: Et ejus facultates Cicero sue fidei commissas, ut heres relictus, servabat. Non erat Cicero ut heres relictus, neque secundus heres, ut Corradus scribit: sed Publius, sive Popilius moriens Ciceronem heredem instituerat & rogaverat, ut hereditatem redderet sua filia. Hujusmodi heredem fideicommissarium dici a Jurisconsultis etiam in Græcis Justiniani Constitutionibus notum est iis, qui libros illos non aspernantur. Sic P. Sextilius Rufus heres a Q. Fabio Gallo scriptus rogatus fuit, ut omnis hereditas ad filiam perveniret, ut est lib. II. de Finibus, cap. 17. Verum ad institutum.

Calenus apud Dionem lib. XLVI. ait; M. Tullium exacta ætate virginem duxisse, ἢ αὐτὴν αἰσίων δακρυοῦ ἀποκρίθαι, ut illius facultatibus se ære alieno liberaret. Quintilianus lib. VI. cap. 4. Cicero objurgantibus, quod sexagenarius Popiliam virginem duxisset, Cras mulier erit, inquit. Lib. XII. ad Att. epist. 27. Publilia nominatur, quam secundam Ciceronis uxorem fuisse homines docti affirmant. De his nuptiis cum Cicero Cn. Plancius gratularus esset, Cicero ita respondit epist. 14. lib. IV. Famil. Quod mihi de eo, quod egerim, gratularis: te ita velle certo scio: sed ego tam misero tempore nihil novi

consilii cepissem, nisi in reditu meo nihilo meliores res domesticas quam remp. offendissem; &c.

Non ita multo post quam Cicero Publiliam duxerat Tullia filia apud Lentulum pariens decessit, ut Plutarchus scribit. Alconius quoque in Pisonem, filiam Ciceronis apud P. Lentulum ex partu decessisse, ait. Propter Tullie partum Cicero se Romæ teneri initio belli Hispaniensis scribit ad Leptam ep. 19. lib. VI. Famil. Lentulus, apud quem Tullia decessit, est P. Cornelius Dolabella, qui cum Cæsare in Hispania erat, ut Cicero Philipp. 2. cap. 30. & epistolarum ad Atticum lib. XIII. ostendit. Itaque deplorans Tullie mortem ad illum scripsit epist. 11. lib. IX. Fam. Quanto dolore propter interitum filia carissimæ exarserit, ipse ostendit in epistolis, quas tum ad Atticum misit, & extant lib. XII. & XIII. ad Att. Undique tum philosophos ad Ciceronem consolandi gratia convenisse, Plutarchus auctor est. Misit ad Tullium consolatorias literas M. Brutus, epist. 8. lib. XII. ad Att. in Bruto, cap. 3. & epist. 9. ad M. Brutum. Ser. Sulpicium consolatio extat epist. 5. lib. IV. Famil. cui Cicero epist. sequenti respondet. L. quoque Lucejus Ciceronem per literas consolatus fuit: eique respondet epist. 13. lib. V. Famil. Præterea Cæsar literas consolatorias pridie Kal. Maji Hispalis dedit, epist. 19. lib. XIII. ad Att. Sed, cum omnem consolationem vinceret dolor, se ipse per literas consolatus est, scripsitque librum, quem Consolationem vel de Luctu minuendo inscripsit, lib. XII. epist. 15. ad Attic. Ex hoc li-

libro Laetantius lib. I. cap. 5. & 15. & III. 19. multa adducit. Consolationis suæ meminit etiam Cicero in Tusculanis aliquoties & in secundo de Divinat. cap. 1. sic: Nam quid ego de Consolatione dicam? quæ mihi quidem ipsi sane aliquantum medetur, cæteris item multum profuturam puto.

Plutarchus addit, Ciceronem Publilia nuntium remisisse, quod visa esset Tullie morte latari. Unde negotium, quod cum Publilio habuit, de solutione dotis fuisse videtur lib. XIII. & XVI. ad Att.

Post Tullie mortem Cicero domo abfuit, & Asturæ atque in cæteris villis maximam partem anni in philosophiæ studiis consumpsit. Cum enim dominatu unius omnia tenerentur, ad philosophiam, cui multum adolecens discendi causa, temporis tribuerat, se retulit, & sapientiæ studium, longo intervallo intermissum, revocavit, Tuscul. 1. cap. 1. & de Offic. 2. cap. 1. Quare cum, quæ a Græcis summis auctoribus memoriæ prædita erant, ea Latinis literis illustrare vellet, Hortensium scripsit, quo in libro philosophiam ab Hortensio accusatam & vituperatam ipse defendit & collaudavit, ut testatur primo de Finibus, cap. 1. ejusdem mentio est Tuscul. 3. cap. 3. & lib. II. de Divinat. cap. 1. his verbis: Cohortati sumus, ut maxime potuimus, ad philosophiæ studium in eo libro, qui est inscriptus Hortensius. Hujus libri lectione D. Augustinus se ad veræ, hoc est, christiænæ, philosophiæ contemplationem incensum fuisse aliquot locis fateatur. Deinde, ut est secundo de Div. cap. 1. quod genus philosophandi minime arrogans, maximeque

constans & elegans arbitretur, quatuor Academicis libris ostendit.

Scripserat autem primum duos libros Academicos, & unum Catulum, alterum Lucellum appellavit. Quorum posterior adhuc extat: de quo Plutarchus in vita Luculli. Deinde quia τὰ πρῶτα ἀπὸ πρῶτου videbatur, quod erat hominibus non ignota, non illa quidem ἀπὸ δόξης, sed in iis rebus ἀρετῆς, eisdem illos sermones ad Catonem Brutum transtulit. Sed admonitus ab Attico totam illam Academicam ὀμιάντων ab hominibus nobilissimis abstulit transtulitque ad M. Varronem, & ex duobus libris contulit in quatuor, lib. 10. ad Att. epist. 12. 13. & 15. atque ex his quatuor libris primi tantum particula extat. Scripsit tum etiam, ut ex iisdem epistolis cognoscitur, de Finibus. Cum fundamentum esset philosophiæ positum in Finibus Bonorum & Malorum, perpergatus est is locus quinque libris, ut quid a quoque & quid contra quemque Philosophum diceretur intelligi posset, lib. 2. de Divinat. cap. 1. Ita autem confecit quinque libros τῶν Τεσσάρων, ut Epicurea L. Torquato, Stoica M. Catoni, Περσικῶν M. Pisoni daret, epist. 18. lib. 13. ad Attic. Scripsit eodem tempore Laudationem Porciæ, fororis M. Catonis & uxoris L. Domitii Ahenobarbi, epist. 36. & 47. lib. 13. ad Att. Jam a scriptis alio transeamus.

Post Tullie mortem Tullius, M. filius Athenas cum L. Tullio Montano profectus est; in fine lib. 12. ad Att. Ser. Sulpicius adhuc Achæjæ præerat, atque pridie Kal. Jun. Athenis ad Ciceronem dedit epist. 12. I.